

**A KÖNYVTÁRI
TUDOMÁNYOK
CÉLJA ÉS FELADATA
MAGYARORSZÁGON**

ÍRTA
GYALUI FARKAS DR.
A KÖNYVTÁRI TUDOMÁNYOK MAGÁNTANÁRA A KOLOZSVÁRI
EGYETEMEN.

KOLOZSVÁR 1903

I.

Arab tündérregék szólnak a szolgálattevő szellemről, kinek kötelessége láthatatlanul ura mellett lenni, a mint hívják, azonnal megjelenni és urának segítségül sietni. Ha kell, kardot ad a küzdő kezébe s a bűvös kardból kicikázó tűzsugarak elpusztítják az ellenséget. Ha pedig kell, a föld alatt lévő mérhetetlen nagy kincstárból kincsek tömegét hozza elő, hogy ura fényesen jelenhessék meg magas polcon álló szerelmese, a szultán lánya előtt s felemelkedhessék hozzá.

Azt a tudományszakot, melynek nálunk való hivatását s feladatát vázolni óhajtom, ilyen szellemnek képzelem, a tudomány és a nemzeti művelődés szolgálatában. Jelenjék meg azonnal, midőn segítségül hívja a szellemi munkás, kinek célja küzdeni azért az ideálért, mely a tudomány mindenik munkásának szeme előtt lebeg, fényes, trónján: az igazságért.

A könyvtári tudományok e szellemét megtaláljuk az utóbbi évtizedek kutatásában, fáradhatatlan munkájában. Látjuk, miként egyesíti a művelt nemzetek embereit, egyesületeit kongresszusaiban tanácskozásra. Megtáláljuk abban az összeköttetésben, melyet létesíteni kíván a művelt nemzetek közt, hogy országuk határa ne legyen akadály a tudomány szerszámának, a könyvnek, az Írásoknak kölcsönzésében. Lát-

jük abban a titáni vállalkozásban, melynek célja az egész emberi tudást, mely papírra tétetett, rendszerbe gyűjtve számbavenni. Leltározni, hogy bárki, a föld bármely pontján, a maga szakjából, az őt érdeklő tárgyból pillanat alatt láthassa: mennyit termelt abból a világirodalom, első sorban saját nemzete. A nagy nemzetközi bibliográfiát értem, melynek váza kész, sőt kivitele is lassan megindult.

A könyvtári tudományok szerepe s fejlődése ott kezdődik, a hol a könyvtárak föladatát megállapította és kijelölte. Évezredek óta léteztek könyvtárak. Az emberi szellem termékeit az írás kifejlődése óta gyűjtik, akár cserépre karcolva a betűket és jegyeket, akár az egyiptomi nád-ból készült papiruszra, akár pergamenre, vagy később papírra. Ám csak a legújabb korban, félszázadnál alig több az idő, mely óta a könyvtárt nemcsak kiválasztottak részére, hanem olyan kulturális erőközpontnak tartják, melyből jutnia kell a nemzet minden rétegében levő embernek.

A mint maga a könyvtári szakra vonatkozó irodalom ezt a felfogást diadalra juttatta, rohamosan fejlődött tudománynya, szárnyai megnöttek, szakjai szaporodtak s megizmosodtak. *Paulus Diaconus Excerptáiban ex libris Pompei Festi de significatione verborum*, a könyvtárt így határozza meg: *Bibliotheca et apud Graecos et Latinos tani librorum per se numerus, quam locus ipse in quo collocati sunt, appellatur*. A könyvtár e szerint nem egyéb, mint a könyvek száma, valamint a hely, melyben e könyveket összegyűjtötték. Ezt a felfogást már a renaissance, a humanisztikus műveltség kora megváltoztatta s a könyvtárba a tudóst korlátjánál bebocsátotta. Ma már tudományos szempontból is, nem tartunk könyvtárnak egy nagy

sereg egymása halmozott könyvet, csak könyvtöltegetők. Könyvtár az, mely állandóan és remíszeresen őrzi, megóvjja a könyveket, s a legteljesebb mértékben közhasználatra bocsátja.

Hangsúlyoznunk kell, hogy a nyilvános könyvtárakat nem *hivataloknak*, hanem *tudományos és közmívelődési intézményeknek* tekintjük s óhajtjuk. Nem *bürokráciát*, de minél több *szabadságot* a könyvtár használatában, a legmeszesebb menő előzékenységet a közönségnek!

Éppen ez a könyvtári tudományoknak a könyvtárakra vonatkozó egyik sarktétele: minél nagyobb nyilvánosság. Hozzáteszem: minél több humanizmus. Nem elég nyitva tartani a könyvtárt s kiadni, vagy nem kiadni a könyveket, helyet mutatni az olvasónak. Ennél több kell: a könyvtár legyen támogatója, segítője, jóindulatú szelleme annak, aki hozzáfordul. Sőt oda kell vonzani az embereket, nélkülözhetlenné tenni a könyvtárt a közönség, a nép számára. Szeretném tágra nyitni valamennyi "könyvtár ajtaját, ablakát, hogy ahova talán még nem jutott el, hatoljon be a modern könyvtári tudományoknak ez a jótékony szelleme, üde friss levegője, töltse be valamennyi termét és mindenik emberének lelkét.

II.

A könyvtárakról s azok könyveinek szakok szerint beosztásáról, a tudományoknak, irodalomnak áttekinthetés végett rendszerekbe sorozásáról évszázadok előtt írtak már műveket. *I) e Bury Richard* durhami püspök, aki az oxfordi könyvtár egyik alapítója volt, a XIV-ik században *Philobiblion* cím alatt ír művében könyvtárról, könyvtári életről. — *Naudé Rabel* 1627-ben Párisban, *Araoz* 1631ben Mad-

ridban, *Clemens* 1631-ben Leydenben, *Holtinger* 1664-ben Zürichben, *Garnier* 1678-ban Párisban, *Capella* 1682-ben Hamburgban, *Rustgaard* 1698-ban Párisban s mások megjelent műveikben a könyvtári rendszerekről szólnak. A XVIII-ik század egész sereg ilyen művet mutat föl. De a XIX-ik század az, melyben a könyvtárak is átalakultak, a róluk való fogalommal és természetesen a hivatásukról, kezelésükről szóló elvekkel együtt.

A múlt (XIX.) század elején *Schrettinger*, összegezvén a könyvtárakra és könyvtárügyre vonatkozó fejtegetéseket, elméleti és gyakorlati rendszereket, *könyvtári tudomány*nak nevezhette el azt a szakot, melyet mi *könyvtártannak* nevezünk, mert ma, felfogásunk szerint csak egy részét teszi a könyvtári tudományoknak. *Ebert* 1811-ben, *Molbech* 1829-ben a nyilvános könyvtárakról, könyvtárosokról dán nyelven írott művében, a franciáknál *Namur*, *Constantin*, valamint a *Serapeum* folyóirat 1840-től, a könyvtári tudományokat, ezek elméletét bőségesen és gonddal fejtették ki, rámutatva arra, hogy a gyakorlatban minő módon alkalmazandók ez elvek. Nálunk *Toldy* j Ferenc nagy buzgalma és érzéke a nemzeti tudományos irodalom iránt arra is viszi, hogy a könyvtártannal, a könyvtári tudományok egy részével foglalkozzék. (*Schedel Ferenczy* Könyvtárakról. Bevezetése Dr. Sch. F. ily című munkájának: „A könyvtártan kézikönyve.“ Mutatványul. *Athenaeum* c. folyóirat. Új folyam I. k. 1843. A mutatványnál több nem jelent meg nyomtatásban.) *Toldy* a *könyvtártudomány* elnevezésről így ír: „Schrettinger *Könyvtártudomány* névvel tisztelte meg e’ tanítmányt, ’s azt utána *Ebert* és *Molbech* is elfogadták. Nem lehet kételkedni, hogy mindazon ismeretek összesége,

melyekre a hivatását lelkesen betölteni akaró könyvtárnok szorul, *a tudomány nevet méltán megérdemli.* “

Toldy után kivüle az 1875-ben *Fraknói Vilmos* által alapított *Magyar Könyvszemle* foglalkozott a magyar könyvtári tudományok fejlesztésével és előbbvitelével. Az első magyar könyvtártant *Kudora Károly*, a budapesti egyetemi könyvtár őre írta, megjelent 1893-ban.

1853-ban az amerikai könyvtárosok kongresszust tartottak New-Yorkban s megbeszéltek, megvitattak tennivalóikat a könyvtárak fejlesztése terén. Rohamosan emelkedett ott a könyvtári élet, az állam törvényes intézkedésekkel s állami szervezettel segíti elő, de a társadalom áldozatokkal s munkával támogatja az állam törekvését. Nem csak Angliában, Német- és Franciaországban, Olaszországban is szervezték az ügyet. A társadalom s az állam, belátva a könyvtáraknak a kultúra minden terén nagy fontosságát, segédkezet nyújtott a könyvtári tudományok fejlesztésének. Sőt az állam Európa majdnem valamennyi kultur államában, nagy nemzeti könyvtáraiban és egyetemi könyvtáraiban a könyvtári tudományok szabályainak alkalmazását s e szellemben könyvtárosok képzését rendszeresítette s gondoskodott a könyvtári tudományok terjesztéséről és fejlesztéséről.

Franciaországban 1869-ben az *Ecole de Chartes*-ben megkezdik a bibliográfiái tanfolyamot. Németországban 1874-ben *Rullmann* röpiratban követeli a könyvtári tudományoknak, mint egyetemi disciplínának előadását. 1874-ben az osztrák kultuszminiszter elrendeli, hogy a bécsi egyetemmel kapcsolatos *Institut für Oesterreichische Geschichtsforschungen* harmadéves növendékeinek bibliográfiái és bibliothekonomiai

leckéken és gyakorlatokon kell résztvenniök. Nemsokára megszólal az egyetemen, a porosz kormány által rendszeresített *rendes tanári katedráról* a könyvtári tudomány. Göttingában *Dziatzko* nyilvános rendes tanára a könyvtári tudományoknak. Előadnak továbbá egyetemeken a könyvtári tudományokból: a lipcsei egyetemen *Gebhardt*; a párizsi *Sorbonneban*: a mi bölcsészeti karunknak megfelelő *Faculté des Lettres-ben Langlois.*, adja elő ezt a szaktudományt. Az *Ecole Nationale des Chartes-ban*, a történelmi tudományok ez intézetében *Mortet* tart előadásokat a bibliographiáról s a könyvtári szolgálatról (*Bibliographie et service de Bibliothèques.*)

Angliában az egyetemek közüi *zcambridgei* ősrégi egyetemen előadásokat tartanak a bibliographiából.

Olaszországban, hol az állam a könyvtárak ügyét mintaszerűen rendezte 1869., 1873., 1885., 1889.-ben adott kitűnő, a könyvtári tudományok alapján készült szabályzatával s e fokozatosan fejlődő és nagyobb hatáskört adó szabályzat elveinek, rendelkezésének megvalósításával, már 1876-ban elrendelte a kormány, hogy a *könyvtári tudományokból szaktanfolyamot* létesítsenek a nagyobb nemzeti könyvtárak mellett. Egy szaktanfolyam 2 évnél tovább tart. Az 1885-ik évi pragmatika adminisztratív és tudományos tekintetben a *könyvtári tudományokra* a legnagyobb gondot fordított, nemcsak szaporította e szaktanfolyamokat, de, hogy a könyvtári tudományok körébe tartozó munkálatok iránt érdeklődést keltsen, elrendelte, hogy az e téren feltűnő munkák jutalmakban részesüljenek. Az 1885. febr. 10. miniszteri rendelettel négy állami díjat tűzött ki a könyvtári tudományok körébe vágó szakmunkákra s előmozdította ez által e szakirodalom fejlődését.

A könyvtári tudományok terjesztésére azonban legalkalmasabbnak bizonyult az *egyetem*. Rullmann már említett röpiratában, 1874-ben kifejtette, hogy *csakis az egyetemen tartandó elméleti és gyakorlati előadások képesek eredménynyel terjeszteni a könyvtári tudományokat*. És valóban, semmiféle szakiskola, vagy szaktanfolyam nem vetekedhetik az egyetemi felsőbb oktatás hatásával. A könyvtári tudományokra nézve leginkább áll ez a tétel, melyet Berzeviczy Albert *A harmadik egyetem*, c. nagybecsű tanulmányában a szakiskolák s az egyetemi felsőbb oktatásról oly találóan bebizonyított. A Magyar Nemzeti Múzeumban pár év óta rendezett, hat hétig tartó könyvtári tanfolyam némileg tájékoztató lehet csupán, de a tanfolyam hallgatóinak *kiképzéséről*, oly páratlanul rövid idő alatt (imént említettük, hogy Olaszországban 2 évet szántak e célra, a budapesti hat hét helyett) természetesen szó sem lehet, nem is ez a különben hasznos és derék tanfolyam célja.

III.

A könyvtári tudományoknak nálunk is az egyetemen a helyük. Igen találóan irt erről 1898-ban *Esztegár László*. *a Magyar Könyvszendében* közzétett *A bibliográfiai szakismeretek megszerzése* című tanulmányában. Kifejti, hogy nálunk a magyarországi viszonyokat tartva szem előtt, külön könyvészeti iskolát nem lehet létesítenünk.

Azt hiszem — úgymond — nem nehéz rátalálni a pontra, melyen ezek a nehézségek szépen kiegyenlíthetők a bonyolult szervezetű szakiskola nélkül is. Egyszerűen be kell illesztenie t a bibliográfiát az egyetemi disciplinák közé. Módot kell¹ nyújtani, hogy az egyetemen a választott szaktanulmányok mellett rendszeres kiképezést lehessen nyerni azokban a tudományokban is, melyek a könyvtári szolgálatra képesítenének.

Majd határozottan kijelenti, hogy szakiskola helyett szükség van valamire „a miáltal az egész könyvtárnok-képzés ügyét igen célszerűen lehetne megoldani.“ Ahoz ugyanis, folytatja, hogy az egyetemen teljes könyvtárnoki tanfolyamot lehessen berendezni, elkerülhetetlen egy a göttingaihoz, vagy a prágaihoz hasonló bibliográfiai tanszék szervezése. Ebben az egy tanszékben aztán egyesíteni lehetne, az összes bibliográfiai stúdiumokat, a könyvtörténeti, szorosan vett bibliográfiai és könyvtár-kezeléstani kérdéseket. Kifejti továbbá, hogy a bibliográfiai tanszék szervezésével az egyetem minden alkalmat megadna arra, hogy hivatottságot érző ifjak egyetemi tanulmányaik folyamán úgyszólván észrevétlenül egy speciális pályára is kiképeznék magukat. A többi disciplinákat, melyek a könyvtári tudományokat kiegészítik, úgysis rendes tanszékekről előadják.

A magyar könyvtári köröknek ez óhaj-tása, melyet külföldön, mint már említők, rég-megvalósítottak, nálunk *részen* teljesült. A kolozsvári egyetemen ugyanis a könyvtári tudományokból e sorok írója, habilitáltatva az egyetem bölcséleti, nyelv- és történettudományi kara által, mely e fontos kulturális és tudományos ügyet támogatta, méltányolva s megerősítést nyerve *Wlassics Gyula* vallás és közoktatásügyi miniszteraltalfkinek külön s kiváló gondját képezi a könyvtárügy, úgy hogy ennek fellendülése Magyarországon, minisztersége alatt, kétségtelen tény: megkezdhette a könyvtári tudományokból előadásait az 1901—2. tanév másodikfelében. A könyvtári szakkörök jóindulattal és szives örömmel fogadták a miniszter megerősítő intézkedését. „E miniszteri intézkedés újabb elismerése a könyvtári tudományok fontosságá-

nak (írja a *Magyar Könyvszemle*, 1901. évi utolsó füzetében) s bizonyára nagy mértékben hozzá fog járulni a különböző könyvtári szakmák intenzívebb és rendszeresebb műveléséhez. Különös jelentőséget ad egyébként az eseménynek az a körülmény, hogy a bibliográfia (*A M. K. Sz. pars pro toto*: a könyvtári tudományokat érti e szó alatt) először foglal helyet általa magyar főiskolán -a tudományos collegiumok sorában. S a kolozsvári egyetem kétség nélkül büszke lehet arra, hogy ebben a tekintetben megelőzte az ország első egyetemét.“

Csupán az ügy *historiai máért* említjük föl e nyilatkozatot s ugyan ez okból hozzá tehetjük, hogy a kolozsvári egyetemen a hallgatóság valóban *nagy* érdeklődést tanúsít e szak iránt, tisztán csak azért, mert belátja a könyvtári i tudományok föladatának fontosságát. Éppen e nagyfontosságú föladatok sikere érdekében tartjuk mi is immár elkerülhetetlennek azt, a mit az említett tanulmány már 1898-ban követelt: a könyvtári tudományokból egyetemi tan- | szék szervezését.

Most, a mikor *Széll Kálmán* által pár év előtt alapított Országos Múzeum- és Könyvtár Bizottság, mely, valamint a kebeléből kiküldött országos tanács, immár *Berzeviczy Albert* elnökletével, működését javában folytatja, sokkal sürgetőbb, mint bármikor a könyvtári tudományoknak terjesztése, szakértők, ügybarátok kiképzése. Mert az állami költségvetésekben a könyvtárra rak s múzeumok ügye, ha lassan is, de fokozatosan emelkedő támogatásban részesülj. Ez anyagi segítség mellé halaszthatatlanul szükséges olyan szakerők kiképzése, a kik kéznél legyenek, midőn — mielőbb — nem csupán ideiglenes és kisebb, szétszórt segítség-

ben részesülnek a könyvtárak, hanem *egy teljesen kidolgozott, egyöntetű programiul alapján rendszeres munkatervvel, az egész vonalon megkezdődhetik a magyar könyvtárügy rendezése és összes közkönyvtáraink — megnyitása.*

A könyvtári tudományok rendszeresített előadása az egyetemen kettős célt szolgál. Az elméletit, azaz a könyvtári tudományok fejlesztését és (a gyakorlatit, vagyis a szakemberek képzését, s a könyvtárügynek, a könyveknek ismertetését, a propagandát érdekükben, úgy a szakértők, mint a kiképzést nyert ügybarátok által, kik a gyakorlati téren működve, tovább fejleszthetik e szakot.

Maguk a könyvtári tudományok pedig a legszélesebb és mélyített mederben haladnak tova. Amint egyes nemzeteknél nagy nemzeti könyvtárak létesültek s az egyetemek, tanulmányi könyvtárak új szervezéshez jutottak, megkezdődött a nemzetközi szövetkezés is, a nemzetközi munkára.

IV.

Ha képet akarunk nyerni arról, hogy minő munka foly e téren, íme, ez az:

A könyvtárak építésével a *könyvtártan* foglalkozik, vagyis a könyvtári tudományok ama része, mely szorosabb értelemben véve csakis a könyvtárak technikai berendezésével és kezelésének kérdésével foglalkozik.

Tapasztalatai és kísérletei által ma már meglehetősen kikristályosodott szabályokhoz jutottunk, melyek némelyike, bizony, mások kárára szűrődött le. A hely megválasztása, az épületeknek nedvesség és tűzveszély ellen megóvása, a világítás kérdése, az olvasóterem elhelyezése és berendezése, mindezeknek

előírásai vannak, melyeket követni kell. A múltban mulasztottak kára és a legújabb építésknél követett elvek sikere, pozitive és negative egyaránt bizonyítja, hogy a könyvtártan sarkalatos törvényeitől eltérni nem szabad. Az amerikaiaktól kezdve, az angol, francia s Olasz könyvtárak, valamint a németek, versenyeznek abban, hogy technikai találmányokkal megkönnyítsék a munkát, gyorsítsák s ami nagyon fontos, a hely kihasználását a legteljesebb mértékben lehetővé tegyék.

Erre nézve csak egy-két példát. Ott van a könyvszekrények kérdése. Az, hogy milyen módon állítsák fel a könyvszekrényeket, nagyon fontos a könyvek elhelyezhetőségére. A múlt századok nagy termei, falaik mellé tett szekrényeikkel, ma már nem alkalmasak egy modern könyvtár gyorsan szaporodó anyagának elhelyezésére.

Ki kell használni a terem minden részét s e célra a *raktárrendszert* alkalmazzák, melyet legelőször a párizsi *Bibliothèque Nationale* könyvtáránál vettek használatba. E rendszer teljes mértékben ki tudja aknázni a helyzetet, kényelmesebb és kellemesebb.

Legjobban illusztrálható e rendszer, ha egy vasúti kocsira gondol az olvasó. Egy folyosó vonul végig a kocsiban, az úgynevezett Kossuth-kocsikban. A folyosóra derékszögben állítva, nyílnak a fülkék. Mindenik fülkében a két bélelt pad helyére egy akkora könyvszekrény képzelendő, a mekkorát felnyújtott karral még el lehet érni: ime a raktár (magazin) rendszer szerint elhelyezett könyvszekrények.

A könyvpolcok kérdése egy másik részlet, mely a könyvtártannak sok munkára, sok kísérletre adott okot. Az, hogy a polcokkal

a helyet jól kihasználjuk, nagy fontosságú feladat, mely egy új könyvtár építésénél, vagy egy régi átalakításánál, tetemes helyet és *egész vagyont* takaríthat meg. Az a néhány centiméternyi tér, melyet a bázeli, vagy akár a strassburgi új egyetemi könyvtárak egy-egy mozgatható polca által megnyerhettek, sokra megy, ha elgondoljuk, hogy egy akkora könyvtárnak, mint a *Bibliothèque Nationale* Párizsban, polcai egyenes vonalba kihúzva, mintegy hatvan kilométerre terjednének.

A polcokon kívül is egész sereg apróbb-nagyobb technikai kérdésben foly állandóan a kísérletezés s a könyvtártan köteles útmutatást adni a legkisebb népkönyvtár építésétől kezdve, a nagy nemzeti könyvtárak létesítéséig.

Most már, a kész könyvtár-épületben a könyvek elhelyezése, ezek rendezése, már meglévő nagy és rendezetlen könyvtárak rendbehozása egy egész külön része a könyvtári tudományoknak, illetve e tudományok ama részének, melyet könyvtártannak nevezünk.

Hogyan kell a könyvkincset célszerűen elhelyezni, konzerválni, hogyan leltározni, katalogizálni nemzetközileg elfogadott és szokásos szabályok szerint? Ez a legfontosabb kérdések egyike ebben a szakban. Aki nem ismeri, el sem képzei, mily bonyodalmas számtalan esetben alkalmas címszót találni a könyv címéből, annyi mindenféle cím fordul elő. A címtárba pedig olyan címszót kell bevinni, mely, legyen név vagy egyéb része a címnek, de *legkönnyebben megtalálható* a keresésnél. Hogyan kell elhelyezni a könyvet: rendszerbe, szakok szerint beosztva, vagy pedig a beszerzés sorrendjében, minő csoportokra osztva, mindezekre, a számozásnak egész sereg rendszerével, adjon útmutatást a könyvtártan.

A felállított és katalogizált könyvekről szakrepertóriumok, szakkatalógusok kellene. Ez is egyik legfontosabb része a könyvtártannak. Századok óta próbálják a legkülönbözőbb szakrendszereket. Az emberi szellem terméke oly sokféle, hogy nehéz őket egy-egy külön szak alatt egyesíteni. Mégis, oly rendszert létesíteni, mely logikai tagolással, a tudományok fejlődésének és egymáshoz való viszonyának szem előtt tartásával, könnyen áttekinthető legyen, ez ideális célja mindenik könyvtári szakrendszernek. A nagyszámú könyvtári szakrendszer útvesztőjén áthaladva, a legújabbak közt látjuk a *Cutter-féle* ki-terjeszthető (expanzív) szakrendszert, továbbá a *Dewey Melvil-félét*, mely utóbbi a tizedes számrendszer alapján számjegyekkel fejezi ki valamennyi tudományszaknak részleteit is.

Nem lehet célunk itt s ezúttal ismertetni ezt az utóbbi híressé vált rendszert. Beállítását nagy könyvtáraknál, ha csak egészen újon alapított könyvtáraknál nem, nehéznek tartjuk.

Annál inkább lehet azonban e rendszer alapján bibliográfiát csinálni, repertóriumot összeállítani: leltározni a nemzeti irodalom egész anyagát. És nekünk ezen a téren Magyarországon igen becses előmunkálataink vannak. Bibliográfiánk kezdetét 1711-re lehet tenni, *Czvittinger-nek Specimen* c. műve végére tett bibliográfiájával. Első igazi bibliográfusunk: *Sándor István. Szabó Károly* nagy műve, a *Régi Magyar Könyvtár*, melynek kötetében a magyar könyveket találjuk 1711-ig, s a Magyarországon nyomtatott idegen nyelvű műveket, valamint a *Hellebrant* által kiadott és kiegészített harmadik kötetben a külföldön magyar szerzőktől megjelent könyveket, továbbá a *Pray, Horányi, Benkő, Boci*, —

Kovachich, Jankovich, Horvát István, Toldy Ferencz, Kemény József gr., Kertbeny, Márki Sándor, Petrik Géza és Kiszlingstein, legújabbban *Apponyi Sándor gr.* bibliográfiái nyomtatásban és könyvtárakban őrzött kéziratokban, valamint *Szinnyei Józseiek* kitűnő repertórium a magyar történelmi és természettudományi szakirodalomról, mindezek s több más kisebb repertórium, részint alapvető halhatatlan művek, mint a Szabó K.-é, részint pedig a legbecsebb munkálatok, melyeket folytatni és kiegészíteni kell, mert nagyon sok a mi hiányzik s a mit pótolnunk kell.

Nem szabad már tovább késnie /a hazai folyóiratok és lapok rendszeres, hetenként, vagy legalább havonként megjelenő bőséges repertóriumának, melyet természetesen meg kell előznie a *Szinnyeiék* által végzett munka határától kezdve a mai napig való kiegészítésnek a feldolgozott szakokból és egészen új repertórium készítése a még hozzá nem kezdett szakokból, minden téren.

V.

A könyvtári tudományok feladata nemcsak a jelenre és jövőre, de a múltra is kiterjed. A könyvnyomtatás és a könyv történetét kell kutatnia.

E szakban *Németh* régebbi latin művét ugyan elismerés illeti, de kimerítő, teljes könyvünk nincs. Ám van igen jeles vázlatunk, melynek írója: *Ballagi Aladár* volna a leghivatottabb a meglévő anyagot teljesen feldolgozni. Nehány igen jeles monográfia áll e célból rendelkezésre, köztük *Ferenczi Zoltáné* Kolozsvár könyvnyomtatásáról, *Berkeszi Istváné* Temesvár és *Naményi Lajosé* Nagyvárad könyvnyomtatásának történetéről. Föl kell említenünk

azt az igen tiszteletre méltó és az anyag gyűjtésében igen becses munkát, melyet a magyar könyvnyomtatók végeztek az utóbbi években, folyóirataikban és évkönyveikben. Különösen *Firtinger Károly* az köztük, ki több cikkén kívül *Ötven év a magyar könyvnyomtatás — története* című művében a forradalomtól számított félszáz esztendő könyvnyomtatásának történetéhez igen sok becses anyagot gyűjtött össze. De e téren is nagy erővel és rendszeresen kell folytatni a kutatást.

E kutatások, egyebeken kívül, hivatva vannak arra, hogy kiegészítsék a nyomtatványok jegyzékét s így minél teljesebbé tegyék a nemzeti irodalom lajstromát. Nemzetünknek s tudományunknak teszünk így szolgálatot, de az általános kultúrának is, ha elvégezzük nemzeti irodalmunk lajstromozásával nemzetközi bibliográfiának reánk eső részét.

Meg vagyok róla győződve, hogy ez a nemzeti munka, melylyel egyúttal az *Institut International de Bibliographie* nagy tervéhez a magunk részét megvalósítottuk s melyet végezni, valamint a későbbi repertóriumokat állandóan szerkeszteni, egy létesítendő magyar bibliografiai intézet legalkalmasabb, újból demonstrálni fog egy tényt, hatalmasan, az egész művelt világ előtt. És ez a következő: *Szabó Károly Régi Magyar Könyvtárának* két kötetében az I-ső 1793 magyar nyelvű nyomtatványt, a második 2453 magyarországi idegeit nyomtatványt ismertet. Az 1886 év elején jelent meg a második kötet s ekkor már az első kötet anyaga fölfedezések, a *Magyar Könyvszemléin* közzétett pótlások által majdnem kétezerre szaporodott. Az 1711-ig hazánkban megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványok együtt véve 4—500 számmal többre

mennek ugyan mint a magyarok — úgymond Szabó K., de az egyes munkák terjedelmét, fontosságát, tudományos értékét és a korra gyakorolt hatását tekintve, hasonlíthatatlanul magasabban áll a hazai nem magyar nyelvű irodalomnál, melynek művelői közt oly képzettségű, oly roppant munkásságu s nagyhatású írókkal, kik egy *Heltai Gáspár-ra*X, *Dávid Ferencz-cel*, *Mélius Péter-vé*\, *Telegdi Miklós-sal*, *Pázmány Péter-ve*X *Szenczi Molnár Albert-iei* vetekedhetnének, tegyük mi hozzájuk *Apáczai-t*, is — az egy *Honter János-t* kivéve, nem találkozunk. Szól ez a tétel 1711-ig s mióta Szabó K. megírta, az ismert magyar nyelvű művek száma újabb felfedezések által még nagyobbá vált.

Ámde 1711 óta majdnem kétszáz esztendő telt el s ez időbe esik bele irodalmunk kifejlődése.

Költőink, íróink és tudósaink művei azóta már számarány tekintetében is, de kivált szellemi becesség és nagyság tekintetében összehasonlíthatatlanok a hazai nem magyarnyelvű művekkel.

A bibliográfia tehát a maga részéről is kétségtelen bizonyosságot tesz, tudományosan arról, hogy e? Államban *a magyar faj az, mely a kultúrában, irodalomban, költészetben, s művészetben is, termékeinek: műveinek úgy mennyisége, mint minősége tekintetében évszázadok óta maga-fiúsán fölötte szárnyal más, itt élő fajokon és uralodik fölöttük.*

Nevezetes az is, hogy 1896-ban, melyévé, ben a R.M.K. III-ik kötete jelent meg Szabó K. és *Hellebrant Árpádtól*, maga e kötet, mintegy 5000 nyomtatványt ir le, melyek magyarországi születésű szerzőktől külföldön jelentek meg. Ama latin világban magyar írók a kül-

földön is erős és sikeres munkásságot végeztek. „A külföldön megjelent (magyarországi) munkák írói között is nem csekély számmal vannak — írja joggal *Hellebrant*, a szóban levő kötet előszavában — olyanok, kiknek tekintélye, működése számottevő s a külföldön is messze ismeretes volt.“ Íme, nemcsak a magyar kard, II de a magyar szellemi fegyver: a könyv is hódított világszerte.

VI.

Most már, arra a kérdésre, hogy mi a könyvtári tudományok feladata Magyarországon, nem is kell egyéb feleletet adnunk, mint ¹, rámutatnunk arra, a mit röviden vázoltunk, hogy mivel foglalkozik s mit dolgozik, mit mivel ez a tudományszak. *Nálunk Magyarországon nem csak ezt kell tennie. Ennél többet.* Mert azonkívül, hogy tudományos módszerrel kell e téren eddig is folytatott munkálkodást fejlesztenie, kiegészítenie s a hol szükséges, alaposan újból dolgoznia: a nyilvános könyvtárak ügyét a társadalmi téren is előre kell vinnie és szünet nélkül rendszeresen fejlesztenie.

Az amerikai és angol könyvtárak óriási fejlődése nem többi-félszázadosnál. Ezek a nyilvános könyvtárak főleg Massasuchetts államban fejlődtek rohamosan. A múlt század elején 1800—25 az Egyesült-Államokban 6 nyilvános közkönyvtár volt. 29,993 könyvvel. 1825—1850-ig 19-re emelkedett a könyvtárak száma, a könyveiké pedig 217,613 kötetre 1850—1875 a 19-ből 257 lett, 1,571,382 kötettel. És ha tekintjük az összes, tehát tudományos és szakkönyvtárak számát, 1793-ban 35' könyvtár 75,000 kötettel, 1891-ben, tehát száz év múlva 3803 könyvtár, 31 millió 67,354 kötettel.

Az 1890-ben hozott törvény érteimében minden egyesült-amerikai államban *külön bizottság működik a közkönyvtárak dolgában. Állandó hivatalos bizottság, mely tartozik évenként az Egyesült-Államok parlamentjéhez hivatalos jelentést adni, kinyomtatva.* Massasuchetts államban az 1898-ról szóló hivatalos jelentés szerint akkor 2028 könyvtár volt, bennük hét millió 367 ezer 764 könyvvel, és 1898-ban 8,461.276 művet használtak. Akkor még hét olyan községe volt ez államnak, mely községekben könyvtárt még nem létesítettek. Ma már kétségtelenül egy sincs. Ámde egyes községekben egynél több könyvtár is volt. Ott van például *Barnstable* község. Lakosainak száma négyezer ötvenöt. Hat közkönyvtára van. *Suttonnak* öt könyvtára, *Northamptonnak*, *Williamstownak* 3—3 könyvtára. Tizennégy más községnek, falvaknak 2—2 könyvtáruk van. *Barnstable* község hat könyvtára közül a legnagyobb 13,156 kötettel, a legkisebb 900 kötettel szerepel a jelentésben. A közkönyvtárak Amerikában *a társadalom és az állam vállvetett, egymással a köz érdekében versenyezve dolgozó buggóságával* fejlődhetnek ily rohamosan. Massafeuchetts állam lakosságának száma 2,500.18 ír Ebből a számból az utóbbi évtizedekben, melyek alatt a könyvtárak oly rohamosan emelkedtek, a társadalom, vagyis a magánosok több, mint nyolc millió dollárral járult a könyvtárakhoz. 1890—98-ig negyven könyvtár épült. Ez állam legnagyobb közkönyvtára a bostoni. 1854-ben nyitották meg, mint közkönyvtárt, 19.000 kötet könyvvel. 1858-ban 70.000 kötetje volt, 1898-ban 698.888 kötet. A város évenként 251.000 dollárt ad a könyvtárnak, melynek évi kiadása 1898-ban 260.000 dollár; 1901-ben 328,230 dollár *(egymillió hatszáztizennégyezer*

*nyolczszázkilenczvenegy korona és 60 fillér). 269 emberből álló személyzete dolgozik a közönség részére, mely 1898-ban 1,199.658 kötetet használt, 1901-ben pedig 1,483.513-at. Adjuk össze Magyarország valamennyi nyilvános közkönyvtárának évi forgalmát, messze mögötte maradunk e számnak. E forgalommal hasonlítsuk össze Budapest legnagyobb forgalmú könyvtárát, a bpesti egyetemi könyvtárét, melynek ugyanabban a két esztendőben 53,621 és 74,582 mű forgalma volt, kiadása pedig 1901-ben 76,931 korona, szemben a bostoni könyvtár 1,614.891 koronájával. De ne feledjük, hogy ma Magyarország összes nyilvános könyvtárában egy tizedrész annyi rendszeresített szakember sem működik a közönség rendelkezésére, mint ez egy amerikai városban. És a magyar állam költségvetése a könyvtárakat illetőleg... de nem merem folytatni az összehasonlítást hazám s egy tengertúli város közt e kulturális kérdésben. Ismétlem e helyen is azt, amit a *Külföldi közkönyvtárakról* szóló könyvemben hangsúlyoznom kellett s a mit a külföld részére külön szükséges volt egy külföldi folyóiratban is bebizonyítanom : *nem e nemzet oka, hogy e téren elmaradtunk*. De most már ideje pótolnunk hiányainkat és történelmi okok által is reánk kényszerített mulasztásainkat.*

Nálunk az 1885-ben összeállított hivatalos statisztika szerint akkor 2250-re ment az összes köz- és fölvelt jelentékenyebb magánkönyvtárak száma. 129 nagy könyvtárunk van, de másfélezernyi közkönyvtárunk közül mai napig is legfőnnebb 25—30 könnyen hozzá férhető.

A *Magyar Minerva* c. évkönyv 1902-ik, II. évfolyamában konstatálja, hogy nálunk az országos közgyűjteményeken kívül *nincs több nyilván-*

nos jellegű könyvtár, mini 22. Nem szoltunk itt a népkönyvtárakról, melyeket az utóbbi néhány év óta nagy számban terjesztett el *Darányi Ignác* földművelési miniszter és most, *Berzeviczy Albert* elnökletével a Múzeumok és Könyvtárak Orsz. Bizottsága. E népkönyvtárak száma ma már meghaladja az 1200-at. Valóban fényes eredmény, de a nagy közönség részére szükséges közkönyvtárak ügye, mint látható ez adatokból, nálunk erős gyámolításra, nagy és lankadatlan akcióra szorul. Fontos feladat a könyvtári tudományok művelőjének és munkásának Magyarországon ez ügyben minden lehető és rendelkezésre álló móddal és úton dolgozni. Hatni, serkenteni, útmutatással szolgálni. Könyv volna nálunk, de a nyilvános könyvtárakba alkalmas könyvtárak nagy része *éppen a kulturális élet gócpontjaiban, a városokban zárva van.* Rendezve sincs, mert nincs reá szakember.

Nevezetes adatok s jellemzők a következők, melyeket az imént említett évkönyvnek a budapesti könyvtárakra vonatkozó részeit összegezve állíthatunk össze. Az ország fő és székvárosában Budapesten, az összes könyvtárak olvasótermeik által így állhatnak a közönség rendelkezésére.

Olvasó terme: van 100-nál több olvasó részére

				4	könyvtárnak
50-nél	több	olv.	r.	4	kvtrnak
25-nél	több	olv.	r.	8	kvtrnak
10-nél	több	olv.	r.	18	kvtrnak
4—10	olv.	részére		8	kvtrnak
Bármily	magas	számítással	véve,		Budapest
(melynek	maholnap	800.000	lakosa	lesz)	összes
nagy	és	kis	könyvtára,	szakkönyvtára,	nép-
könyvtára	<i>nem képes</i>	<i>helyet adni</i>	2500-nál	több	olvasónak,
	de	még	ennyinek	sem	s naponta,

átlagszámítással legfönnebb öt órán át. Annál több hely és idő jut a gombamódra szaporodó, a világon talán legnagyobb arányban terjedő kávéházakban. Ám, ha könyvtárakban nincs hely, csoda-e, hogy kávéházakba tolul főleg az ifjúság. A vidéken még rosszabbak az állapotok, a mint azt fönnebb láttuk. 22 nyilvános könyvtárunk van, egy pár országos közkönyvtáron kívül. És az említett legújabb könyvtári statisztika 619 könyvtárról szólva, 452-ről kénytelen megjegyezni, hogy „ezeket egyházi és világi hatóságok, egyesületek és társulatok *bizonyos zártabb jellegű körök szellemi igényének kielégítésére tartanak fönn.* Attól tartok, hogy e könyvtárak jó része még sokkal *zártabb jellegű,* mint a hogy hisszük. Nincs rendezve,, nincs oly állapotban, hogy nyilvánossá lehessen tenni. Hatóságok, egyházi és világi egyesületek s más testületek, civilizált államokban nem szokták ma már *zártabb köröknek fönrtartani* könyvtáraikat. Nálunk is sokkal szívesebbek és felvilágosodottabbak e könyvtártulajdonosok. Csakhogy: könyvtáraik nincsenek rendben, nincs hozzájuk értő szakerő.

Morvay Győző a *M. Könyvszemle* 1898. — évfolyamában 186 középiskola (gimnázium és reáliskola) könyvtárai állapotairól tett közzé becses tanulmányt. E könyvtárak a közlemény írója szerint, alig pár kivétellel, a közönségre I egyáltalán semmiféle befolyást nem gyakorolnak. ... „a nagy vidéki közönségtől nagyon elzárkóznak és reá nézve úgyszólván hozzáférhetetlenek. Pedig vidéki városainkban egy-egy nagyobb arányú iskolai könyvtár az illető városnak nyilvános könyvtárát képezhetné, míg a kisebbek nagyra fejlődő nyilvános könyvtárak alapját alkothatnák.“ Valóban így van. Mi már 1893 óta sürgettük többször s több

helyen cikkekben s felolvasásokban, a középiskolái könyvtárak megnyitását s címjegyzéküknek az iskolai értesítőben, bár évenként folytatásokban közlését a programmértekezések helyett.

A magyar könyvtári tudományoknak *itt van tehát leggyorsabb tenni valójuk: szakerőket liépezni, útmutatást adni, kivált az ifjú nemzedéknek, hogy miként tudja átalakítani, s rendezve megnyitni a már meglévő könyvtárakat.* Nem boszorkányság ez. Egy kis szorgalommal, kitartással, lelkesedéssel rövid idő alatt nagy eredményt érhetünk el. Mihelyt szerteszt a vidéken s a fővárosban is, a porból, a sötétből, s a zárt ajtó mögül előkerülnek a könyvek s fölkeljük a társadalom érdeklődését, *megszerezzük és nélkülözhetetlenné tesszük a könyvet,* mihelyt a közönségbe és a népbe beleoltjuk azt a köztudatot, hogy az iskolákban nincs befejezve a tanulás s[a könyvtárak azok az iskolák, melyekben mindenki, mint a jó pap, holtig tanulhat, a könyvtárak ügye s általa a könyvtári tudományok egyik legfőbb célja nálunk is diadalra jut.

Minden könyvtárt egy-egy *várnak tekintek, a nemzeti művelődés védelmére s terjesztésére.* Van elég várunk s bennük fegyverünk is: könyvünk. De meglevő erődeink közül alig 25—30 van védelemre kész állapotban. Szabad-e tovább késnünk helyreállításukkal, megerősítésükkel? És nemcsak ezeket kell *hadilábra* állítanunk, vagyis szakszerűen rendeznünk s megnyitnunk, hanem a közművelődés ez erősségeire, létesítésükre, fölszerelésükre s kezelésükre vonatkozó *haditudománynak: a könyvtári tudományoknak* Magyarországon kötelességük azt is követelni s általános meggyőződéssé emelni, hogy *amint minden városban és községben szükséges iskola.*

posta, úgy kell oda nyilvános könyvtár is. Nem szabad addig nyugodnunk, míg a könyvtárak ügyét hazánkban is ilyen magaslatra nem juttatjuk.

Erre tanítanak s adnak útmutatást, képzettséget a könyvtári tudományok, melyeknek nálunk nemcsak a nemzeti tudomány s a közművelődés, de céltudatosan, éppen e két hatalmas tényező által, a *magyar állameszme* szolgálatában kell dolgozniok és küzdeniök.